

# Ανταγωνιστικά ρηματικά ζεύγη στην Κοινή Νεοελληνική

Νίκος Κουτσούκος & \*Αγγελική Ευθυμίου

Πανεπιστήμιο Πατρών & Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, \*Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

## ABSTRACT

This paper examines verbal doublets which are in competition in Modern Greek. Since this topic has not attracted much attention in the recent literature, the first aim is to provide a concise definition and discuss aspects of the phenomenon. The second aim is to develop a detailed methodology for the compilation of a representative dataset. We propose several criteria that show which doublets should be considered suitable for the analysis, including formal as well as semantic/pragmatic criteria. On the basis of these criteria, we collected 131 verbal doublets (or triplets). For the analysis of the data, we apply quantitative and qualitative methods. We provide statistical results about the distribution of verbal suffixes and parasynthetic formations, their combinations in our dataset and the lexical category of the base. The qualitative analysis of the data focuses on the correlation between their pragmatic use and their semantic overlap, as well as the correlation between inflectional and derivational characteristics of the formations and their competition. The paper further discusses the theoretical insights gained from the analysis of Modern Greek data. We introduce the distinction between primary and secondary competition and discuss how our data bear on the analysis of pleonastic formations at the level of word formation.

**ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ:** ανταγωνισμός, μορφολογία, Κοινή Νεοελληνική, πλεοναστικότητα, ρηματικά ζεύγη

## 1. Εισαγωγή

Διαγλωσσικά, ένα πολύ συχνό φαινόμενο είναι η συνύπαρξη μορφολογικών σχηματισμών που έχουν ίδια ή παρόμοια σημασία (ή λειτουργία) στο ίδιο σύστημα. Οι σχηματισμοί αυτοί έχουν προκύψει μέσα από ποικίλες διαδικασίες και βρίσκονται σε ανταγωνισμό για την επικράτησή τους στο σύστημα. Το ζήτημα αυτό έχει απασχολήσει πολύ έντονα τη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς εγείρει πλήθος ερωτημάτων σχετικά με το πώς μπορεί να γίνει η ανάλυση αυτών των σχηματισμών, αλλά και σχετικά με τη γέννηση και την εξέλιξή τους (βλ. ενδεικτικά Van Marle 1985, Plag 1999, Bauer 2001, 2006, Dressler 2001, Bauer et al. 2010, Soares Rodrigues 2015, Rainer et al. 2019).

Στο παρόν άρθρο θα ασχοληθούμε με ρηματικά ζεύγη. Σε μια προσπάθεια αδρομερούς ταξινόμησης, στα ρηματικά ζεύγη μπορούμε να εντάξουμε περιπτώσεις όπως: (α) ρήματα που συνδέονται ετυμολογικά, αλλά έχουν διαφορετική μορφή και διαφορετική σημασία στη Νέα ελληνική, π.χ. *καταλαβαίνω* «αντιλαμβάνομαι» και *καταλαμβάνω* «κυριεύω», (β) ρήματα που φαίνεται να αποκτούν ή να χάνουν ένα επίθημα στη διαχρονία της γλώσσας και είτε εμφανίζουν διαφορά στη σημασία, π.χ. *αγαπώ* και *αγαπίζω* «συμφιλιώνω» είτε όχι, π.χ. *καληνυχτώ* και *καληνυχτίζω*, και (γ) ρήματα που έχουν ίδια βάση αλλά διαφορετικό επίθημα και μπορούν να έχουν ίδια, παρόμοια ή διαφορετική σημασία, π.χ. *ασχημ-αίν(ω)* και *ασχημ-ίζ(ω)* «κάνω κάτι ή κάποιον άσχημο», *γλυκ-ίζ(ω)* «έχω κάπως γλυκιά γεύση» και *γλυκ-αίν(ω)* «κάνω κάτι ή κάποιον γλυκό ή γίνομαι γλυκός».

Τα ρήματα αυτά έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης τόσο από διαχρονική όσο και από συγχρονική σκοπιά. Ενδεικτικά, μπορούμε να αναφέρουμε τόσο τις μελέτες των Χατζιδάκι (1905), Μπαμπινιώτη (1972), Τριανταφυλλίδη (2005 [1941]), Κατσούδα (2007), Papanastasiou (2007) και Παπαναστασίου (2008), οι οποίες αναλύουν τον μεταπλασμό των ρηματικών κατηγοριών στη διαχρονία της Ελληνικής, αλλά και τη σημαντική μελέτη του Σετάτου (1969) σχετικά με τους παράλληλους τύπους ρημάτων και τις σημασιολογικές ή υφολογικές διαφορές που μπορεί να παρουσιάζουν. Σε πιο πρόσφατες μελέτες το ενδιαφέρον στρέφεται προς την ποικιλία που υπάρχει στο σύστημα και την πλεοναστικότητα των μορφολογικών στοιχείων που μπορεί να δημιουργηθεί μέσα από διαχρονικές διαδικασίες (βλ. Ιορδανίδου 2004, Koutsoukos 2019, Κουτσούκος & Ράλλη υπό δημοσ.) ή σε όψεις του μορφολογικού ανταγωνισμού (Efthymiou et al. 2012a, Efthymiou 2013).

Στην παρούσα εργασία υιοθετούμε τον όρο *ρηματικά ζεύγη*, ο οποίος περιγράφει ρηματικούς σχηματισμούς που συνδέονται μέσω μιας κοινής βάσης και έχουν ίδια ή παρόμοια μορφολογική κατασκευή, δηλαδή εμφανίζονται με διαφορετικά επιθήματα του ίδιου μορφολογικού παραδείγματος (διαφορετικούς ρηματοποιητές). Τα ρηματικά ζεύγη σημασιολογικά κινούνται σε ένα συνεχές του οποίου το ένα άκρο είναι η μηδενική (ή ελάχιστη) και το άλλο άκρο η πλήρης (ή σχεδόν πλήρης) σημασιολογική επικάλυψη. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα πλήρους (ή σχεδόν πλήρους) σημασιολογικής επικάλυψης είναι το ζεύγος *τσιμεντάρω* και *τσιμεντώνω* «καλύπτω μια επιφάνεια ή κλείνω ένα άνοιγμα με τσιμέντο», που εμφανίζουν την ίδια βάση, δηλαδή *τσιμεντ-* αλλά διαφορετικό επίθημα, *-άρ(ω)* και *-ών(ω)* αντίστοιχα, ενώ ως ζεύγος με μηδενική σημασιολογική επικάλυψη μπορούμε να αναφέρουμε τους σχηματισμούς *ψαρ-εύω* και *ψαρ-ώνω* «σαστίζω, κάνω κάποιον να σαστίσει», οι οποίοι έχουν κοινή βάση *ψαρ-* αλλά τελείως διαφορετικές σημασίες. Πρέπει να αναφέρουμε ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο δεν είναι άγνωστο και στις νεοελληνικές διαλέκτους. Ενδεικτικά, αναφέρουμε κάποια παραδείγματα από την ποντιακή που δείχνουν ότι και στις διαλέκτους υπάρχει ποικιλία στους σχηματισμούς με ρηματοποιητές (βλ. και Κουτσούκος & Ράλλη 2015): *παν-εύω* «υφαίνω πανί στον αργαλειό» και *παν-ίζω* «γίνομαι ωχρός σαν το πανί», *παιγνιδ-εύω* και *παιγνιδ-ίζω* (χαλδιώτικα) *χωματίζω* και *χωματ-ώνω* (χαλδιώτικα) (δεδομένα από Παπαδόπουλο 1958/1961).

Η ανάλυση των ρηματικών ζευγών της ελληνικής προσφέρει πολύ χρήσιμα πορίσματα για τη μορφολογική θεωρία. Για παράδειγμα, η συνύπαρξη ζευγών με παρόμοια σημασία έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί μπορεί να θεωρηθεί ως περίπτωση πλεονασμού στον παραδειγματικό άξονα. Επίσης, έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί ποια επιθήματα εμφανίζονται στα ρηματικά ζεύγη και ποια είναι η σχέση της εμφάνισης των επιθημάτων αυτών με την παραγωγικότητά τους (βλ. Efthymiou et al. 2012a, Ευθυμίου 2018). Από άποψη μορφολογικού σχηματισμού, έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί αν και κατά πόσον τα ρηματικά ζεύγη δημιουργούνται με αντικατάσταση ενός παραγωγικού επιθήματος από ένα άλλο ή με παράλληλη ύπαρξη δύο παραγωγικών (derivational) διαδικασιών, που διαφέρουν ως προς την παραγωγικότητα και τους περιορισμούς τους.

Οι στόχοι της παρούσας μελέτης είναι: (α) να κάνουμε επισκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με το μορφολογικό ανταγωνισμό και τα ρηματικά ζεύγη και να εξετάσουμε τα ανταγωνιστικά ρηματικά ζεύγη της ελληνικής σε αυτό το πλαίσιο, (β) να διαμορφώσουμε και να προτείνουμε μια μεθοδολογία για τη μελέτη των ρηματικών ζευγών και (γ) να θέσουμε θεωρητικά ερωτήματα σχετικά με τη μελέτη των ρηματικών ζευγών, που μπορούν να συνδεθούν είτε με τη διαχρονία και τις ποικιλίες της ελληνικής είτε με αντίστοιχα φαινόμενα σε άλλες γλώσσες.

Η δομή της εργασίας έχει ως εξής: μετά την παρούσα εισαγωγή, στην ενότητα 2 οριοθετούμε το φαινόμενο και παρουσιάζουμε τους βασικούς άξονες της παρούσας εργασίας, στην ενότητα 3 περιγράφουμε τη μεθοδολογία συλλογής του υλικού και τα κριτήρια ανάλυσης των δεδομένων, ενώ στην ενότητα 4 προχωρούμε στην ανάλυση ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων για τα ανταγωνιστικά ρηματικά ζεύγη που έχουμε συλλέξει. Στην ενότητα 5 συζητάμε το φαινόμενο του μορφολογικού ανταγωνισμού και της πλεοναστικότητας από θεωρητική σκοπιά και δείχνουμε πώς μπορούν τα δεδομένα των ελληνικών να συμβάλουν στη γενικότερη συζήτηση, ενώ στην τελευταία ενότητα παρουσιάζουμε συμπεράσματα και προοπτικές για περαιτέρω έρευνα.

## 2. Ρηματικά ζεύγη: Οριοθέτηση του θέματος

Σε όλες τις φάσεις της ελληνικής παρατηρούνται ρηματικά ζεύγη και ποικιλία, η οποία προκύπτει από διάφορους λόγους (γεωγραφικούς, υφολογικούς, ιστορικούς κ.λπ.). Για παράδειγμα, στην Κλασική ελληνική έχουμε τον ρηματικό σχηματισμό *μυρίζω* «αλείφω

με μύρο», ο οποίος προκύπτει συνθετικά από το θέμα του ουσιαστικού *μύρο* και την προσθήκη του ρηματοποιητή *-ίζ(ω)*.<sup>1</sup> Ωστόσο, υπάρχει και το ρήμα *μυρόω*, το οποίο αναφέρεται ως εναλλακτικός (πιο σπάνιος) τύπος του ρήματος *μυρίζω* (για περισσότερα παραδείγματα και συζήτηση βλ. και Debrunner 2013: 109).<sup>2</sup> Παρομοίως, στη Μεσαιωνική ελληνική βρίσκουμε τους τύπους *κερδαί(ν)νω*, *κερδίζω*, *κερδώ*, *κερδέζω* ως εναλλάξιμους με τη σημασία «αποκομίζω κάποιο όφελος».<sup>3</sup>

Η ποικιλία που παρατηρείται στο σχηματισμό ρημάτων μπορεί να είναι ενδεικτική μιας αλλαγής που συμβαίνει στο σύστημα ή κατάλοιπο μιας αλλαγής που δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί. Άλλωστε, σε αρκετές περιπτώσεις, η ποικιλία μπορεί να υπάρχει για αρκετό καιρό σε ένα γλωσσικό σύστημα προτού επέλθει επικράτηση ενός τύπου (βλ. σχετικά Aronoff 2019: 43). Για να προσδιορίσουμε ποιοι παράγοντες συντελούν ώστε να δημιουργηθούν τα ζεύγη θα πρέπει να γίνει διαχρονική έρευνα. Ωστόσο, με βάση τις πληροφορίες που αντλούμε από το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (ΛΚΝ) μπορούμε να κάνουμε κάποιες υποθέσεις. Για παράδειγμα, για το ζεύγος *αβγατίζω-αβγαταίνω*, αναφέρεται στο ΛΚΝ ότι ο τύπος *αβγατίζω* προϋπήρχε και ο τύπος *αβγαταίνω* έχει δημιουργηθεί με αναλογία από τον τύπο *πληθαίνω*.<sup>4</sup> Επομένως, μπορούμε να υποθέσουμε ότι σημασιολογικά ισοδύναμοι τύποι μπορούν να επηρεάσουν τις αναλογικές διαδικασίες.<sup>5</sup>

Πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι έχει ενδιαφέρον να δούμε τα στάδια από τα οποία περνάει η ποικιλία μέσα στο σύστημα. Για παράδειγμα, με βάση τις λεξικογραφικές πληροφορίες που έχουμε στη διάθεσή μας μπορούμε να πούμε ότι στην Κλασική ελληνική ο τύπος *μυρίζω* «αλείφω με μύρο» είναι ο κυρίαρχος τύπος (φάση Α), στη Μεσαιωνική ελληνική οι τύποι *μυρίζω* και *μυρώνω* «αλείφω με μύρο» αποτελούν σημασιολογικά ισοδύναμους τύπους (φάση Β), ενώ στην Κοινή νεοελληνική τα δύο ρήματα έχουν αποκτήσει εντελώς διαφορετική σημασία *μυρώνω* «αλείφω με μύρο» και *μυρίζω* «χρησιμοποιώ την όσφρησή μου» (φάση Γ). Σε αυτή τη φάση, τα δύο ρήματα δεν έχουν καμία σημασιολογική σχέση πλέον, αλλά συνδέονται μεταξύ τους ετυμολογικά.

Στη συγκεκριμένη μελέτη, θα μελετήσουμε ρηματικούς σχηματισμούς στην Κοινή νεοελληνική οι οποίοι συνυπάρχουν στο σύστημα και μπορεί να λειτουργούν ανταγωνιστικά σε κάποιο βαθμό. Εστιάζουμε μόνο σε ρήματα που έχουν κοινή βάση, αλλά παρουσιάζουν διαφορετικό ρηματοποιητή και αναλύουμε τις δομικές και σημασιολογικές τους ιδιότητες. Ο ορισμός που δώσαμε πιο πάνω εστιάζει πρωτίστως στη δομική σύνδεση των σχηματισμών (κοινή βάση παραγωγής) και δευτερευόντως στη σημασιολογική σχέση (κοινή, παρόμοια ή διαφορετική σημασία). Ωστόσο, θεωρούμε ότι η μελέτη των ρηματικών ζευγών πρέπει να λάβει υπόψιν διάφορους παράγοντες. Για να εξετάσουμε σε βάθος τα ρηματικά ζεύγη θα πρέπει να εξετάσουμε την ακριβή κατανομή των στοιχείων και να συμπεριλάβουμε στοιχεία όπως οι κλιτικές ιδιότητες των δύο σχηματισμών (π.χ. το αν έχουν πλήρες κλιτικό παράδειγμα), τα σημασιο-συντακτικά χαρακτηριστικά τους (π.χ. μεταβατικότητα του ρήματος) και η πιθανή υφολογική τους διαφοροποίηση (διαφορετικά επίπεδα χρήσης). Τα κριτήρια αυτά εξετάζονται αναλυτικά στην επόμενη ενότητα.

<sup>1</sup> Λήμμα *μυρίζω* στο *The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon* (Ανάκτηση Μάρτιος 2020).

<sup>2</sup> Λήμμα *μυρόω* στο *The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon* (Ανάκτηση Μάρτιος 2020).

<sup>3</sup> Λήμματα *κερδαί(ν)νω*, *κερδίζω*, *κερδώ*, *κερδέζω* στο *Επιτομή Λεξικού Κριαρά* (Ανάκτηση Μάρτιος 2020).

<sup>4</sup> Λήμμα *αβγαταίνω* στο *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής* (2<sup>η</sup> Online έκδοση) (Ανάκτηση Μάρτιος, 2020).

<sup>5</sup> Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν και τα σχόλια που κάνουν οι φυσικοί ομιλητές για το ζεύγος *γκουγκλάρω* και *γκουγκλίζω* εδώ: <https://sarantakos.wordpress.com/2009/11/24/googlis/> (Ανάκτηση Μάρτιος 2020).

### 3. Μεθοδολογία και κριτήρια ανάλυσης

#### 3.1. Συλλογή δεδομένων

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης συλλέξαμε πρωτογενή δεδομένα από διάφορες πηγές. Δεδομένου ότι η έρευνα σχετίζεται κυρίως με διαδικασίες και λιγότερο με συγκεκριμένα μορφολογικά προσφύματα (π.χ. προθήματα, επιθήματα κ.ο.κ.) η συλλογή δεδομένων έπρεπε να συνδυάσει διάφορες μεθόδους και δεν μπορεί να είναι εξαντλητική. Η συλλογή δεδομένων έγινε σε διάφορες φάσεις οι οποίες αναλύονται πιο κάτω διεξοδικά.

Στην πρώτη φάση συλλογής δεδομένων αναζητήσαμε ρηματικά ζεύγη που συνδέονται μεταξύ τους μέσω κοινής βάσης και δεν εξετάστηκε καθόλου η σημασία ή η χρήση. Για παράδειγμα, συμπεριλάβαμε ζεύγη όπως *μυρώνω* και *μυρίζω*, τα οποία δεν έχουν κάποια σημασιολογική σχέση μεταξύ τους, αλλά συνδέονται διαχρονικά με την κοινή βάση *μύρο*. Στην παρούσα έρευνα, δεν εξετάζουμε ρηματικά ζεύγη στα οποία η απλή βάση εμφανίζει ανταγωνιστικούς τύπους με το επίθημα *-ίζ(ω)*, π.χ. *αιματοκυλώ/αιματοκυλίζω* (βλ. σχετικά Koutsoukos 2019, Κουτσούκος & Ράλλη υπό δημοσίευση), ή ζεύγη που έχουν προκύψει από φωνολογικές αλλαγές της βάσης, π.χ. *αλείφω/αλείβω* (βλ. σχετικά Σετάτος 1969, Κατσούδα 2007).

Τα δεδομένα μας συλλέχθηκαν κατά βάση από το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (ΛΚΝ) και το *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής* (ΑΛΝΕ). Δεδομένου ότι το ΑΛΝΕ δεν προσφέρει σημασίες, χρησιμοποιήθηκε περισσότερο για τη δημιουργία μιας μικρής λίστας δεδομένων για τη συγκέντρωση ζευγών. Ο μεγαλύτερος όγκος δεδομένων συλλέχθηκε από το ΛΚΝ. Έγινε αναζήτηση όλων των λημμάτων του λεξικού που περιλαμβάνουν έναν ρηματοποιητή,<sup>6</sup> συγκεκριμένα τα επιθήματα *-ίζ(ω)*, *-αίν(ω)*, *-άρ(ω)*, *-εύ(ω)*, *-ών(ω)*, *-ιάζ(ω)*<sup>7</sup> και *-ποι(ώ)*,<sup>8</sup> και απομονώθηκαν όσα λήμματα του λεξικού εμφανίζουν εναλλακτικό τύπο και σχηματίζουν ρηματικό ζεύγος.<sup>9</sup>

Τα δεδομένα που αντλήσαμε από το λεξικό εμπλουτίστηκαν με δεδομένα που αναφέρονται στη βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα, συμπεριλάβαμε τα ρηματικά ζεύγη που αναφέρονται στους Χατζιδάκι (1905, 1928), Ιορδανίδου (2004), Τριανταφυλλίδη (2005

<sup>6</sup> Σχετικά με τους ρηματοποιητές, βλ. μεταξύ άλλων, Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1986, 1996), Θωμαδάκη (1996), Ράλλη (2005), Charitonidis (2005, 2011), Efthymiou (2011, 2014), Efthymiou et al. (2012a), Ευθυμίου (2013, 2018). Για λόγους ευκρίνειας, οι ρηματοποιητές δηλώνονται με το κλιτικό επίθημα σε παρένθεση.

<sup>7</sup> Στην παρούσα μελέτη δεν συμπεριλάβαμε τον ρηματοποιητή *-ύν(ω)*. Το συγκεκριμένο στοιχείο παράγει ρήματα κυρίως από αρχαιοπρεπή επίθετα σε *-υς*, π.χ. *οξύς* → *οξύνω*, αλλά και επίθετα σε *-ος*, π.χ. *λαμπρός* → *λαμπρόνω* και ουδέτερα ουσιαστικά σε *-ος*, π.χ. *μέγεθος* → *μεγεθύνω* (Ράλλη 2005: 147). Πολλά ρήματα της Αρχαίας ελληνικής σε *-ύν(ω)* (π.χ. *βαθύνω*) μεταπλάστηκαν και έγιναν ρήματα σε *-αίν(ω)*, π.χ. *βαθύνω* → *βαθαίνω*. Πολλές φορές και τα δύο ρήματα συνυπάρχουν στο σύστημα (βλ. Ράλλη 2005: 147). Δεδομένης της πολύ χαμηλής παραγωγικότητας του στοιχείου (βλ. Θωμαδάκη 1996, Efthymiou et al. 2012a), το στοιχείο δεν εξετάστηκε αυτόνομα, αλλά μόνο μέσα από το σχηματισμό ζευγών με το στοιχείο *-αίν(ω)*.

<sup>8</sup> Το μόρφημα *-ποι(ώ)* αποτελεί μια ενδιαφέρουσα περίπτωση, καθώς αποτελεί υβριδική μορφολογική κατηγορία και οι σχηματισμοί στους οποίους συμμετέχει βρίσκονται στα όρια της σύνθεσης και της παραγωγής. Για παράδειγμα, μπορούμε να θεωρήσουμε είτε ότι ανήκει στα δεσμευμένα μορφήματα, καθώς δεν απαντά ως ελεύθερο μόρφημα (βλ. σχετικά Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986), είτε ότι ανήκει στα θέματα και οι δομές στις οποίες συμμετέχει είναι σύνθετες (έχουν δείκτη σύνθεσης) και το πρώτο συνθετικό ικανοποιεί τη δομή ορισμάτων του θέματος (βλ. Ράλλη 2007). Δεν είναι άλλωστε τυχαίο που στη βιβλιογραφία το *-ποι(ώ)* αναφέρεται συχνά ως επιθηματοειδές μόρφημα ή πρόσφυμα (βλ. μεταξύ άλλων Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986, Γιαννουλοπούλου 2000 και Efthymiou et al. 2012b). Στη συγκεκριμένη μελέτη συμπεριλαμβάνουμε το στοιχείο στους ρηματοποιητές για τρεις λόγους: (α) συμμετέχει σε αρκετά ζεύγη ρημάτων που αξίζει να μελετηθούν (π.χ. *εξελληνίζω-ελληνοποιώ*), (β) το σημασιολογικό προφίλ και η παραγωγικότητά του είναι συγκρίσιμη με αυτήν των ρηματοποιητών *-εύ(ω)* και *-άρ(ω)* (βλ. σχετικά Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986 και Efthymiou et al. 2012b) και (γ) είναι πιθανό να λειτουργεί πλέον ως επίθημα, αφού η σημασία του παρουσιάζει σημαντική απόκλιση από αυτή του ομότιπου λεξηματικού του προγόνου *-ποιώ* (Efthymiou et al. 2012b).

<sup>9</sup> Τα ζεύγη δηλώνονται ευκρινώς στα λήμματα του λεξικού με το σύμβολο &.

[1941]), Κατσούδα (2007), και Παπαναστασίου (2008). Επίσης, συλλέχθηκαν δεδομένα από την ιστοσελίδα *Slang.gr* και συμπεριλήφθηκαν δεδομένα από προσωπικές λίστες που είχαμε συγκεντρώσει. Στο τέλος της διαδικασίας είχαν συλλεγεί 167 ζεύγη, τα οποία είναι σχετικά με το θέμα της έρευνας και πληρούν το ετυμολογικό κριτήριο (δηλαδή έχουν κοινή βάση για τη δομική τους κατασκευή). Τα συγκεκριμένα ζεύγη εξετάστηκαν προσεκτικά και ταξινομήθηκαν σε διάφορες κατηγορίες με βάση τα κριτήρια που περιγράφονται παρακάτω.

Στην πρώτη φάση της ταξινόμησης, έγινε προσεκτική εξέταση των στοιχείων ούτως ώστε να διαπιστωθεί αν είναι κατάλληλα για περαιτέρω ανάλυση. Στη φάση αυτή, αφαιρέσαμε ζεύγη στα οποία το ένα μέλος απαντά στην Κοινή και το άλλο στη διάλεκτο, όπως για παράδειγμα το ζεύγος *ριζώνω* (KNE) και *ριζιάζω* (κυπριακή). Επίσης, αφαιρέθηκαν ζεύγη στα οποία το ένα από τα δύο μέλη έδινε ελάχιστα (1 ή 2) ή μηδενικά αποτέλεσμα στη μηχανή αναζήτησης Google.<sup>10</sup> Στο τέλος αυτής της διαδικασίας, συγκεντρώθηκαν 163 ζεύγη.

Στα ζεύγη αυτά έγιναν πρωταρχικές παρατηρήσεις σε όλα τα επίπεδα βασισμένες στα έργα από τα οποία συλλέχθηκε το υλικό αλλά και στο λεξικό της *Πρωίας*, το οποίο μας έδωσε πολύ χρήσιμα στοιχεία για περαιτέρω διερεύνηση. Τα ζεύγη που συγκεντρώθηκαν διαχωρίστηκαν περαιτέρω σε όσα έχουν περισσότερο διαχρονική αξία και σε όσα έχουν καθαρά συγχρονική αξία. Οι σχηματισμοί με τη διαχρονική αξία περιλαμβάνουν τα εξής οκτώ ζεύγη και μία τριάδα: *αρραβωνίζω-αρραβωνιάζω*, *βασινώνω-βασινιάζω-βασινάρω*, *βιγάρω-βιγλίζω*, *διπλωρώνω-διπλωρίζω*, *μυρίζω-μυρώνω*, *σβολώνω-σβολιάζω*, *ομαλίζω-ομαλοποιώ*, *σιτίζω-σιτεύω* και *φαρμακώνω-φαρμακεύω*. Τα συγκεκριμένα ζεύγη διατηρήθηκαν σε ξεχωριστή ομάδα είτε γιατί δεν είναι εύκολο να ανιχνευτεί κάποια σημασιολογική συσχέτιση μεταξύ των μελών ενός ζεύγους (παρά την ετυμολογική τους συγγένεια) είτε γιατί κάποιο από τα μέλη δεν είναι πλέον σε χρήση ή είναι παράγωγο που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό σημασιολογικής αδιαφάνειας. Επίσης, σε κάποια ζεύγη το ένα μέλος φαίνεται να έχει εξειδικευμένη χρήση, π.χ. *αρραβωνίζω* και *αρραβωνιάζω* όπου το *αρραβωνίζω* έχει χρήση σε πολύ συγκεκριμένα περιβάλλοντα (γλώσσα της εκκλησίας).

Τα ζεύγη (ή τριάδες) που έχουν αξία για τη συγχρονική μελέτη αναλύθηκαν με βάση τα κριτήρια που περιγράφονται στην επόμενη ενότητα.

### 3.2. Κριτήρια ανάλυσης δεδομένων

Τα δεδομένα επισημειώθηκαν ως προς τα εξής: (α) τα ζεύγη ή τις τριάδες ρηματοποιητών, (β) τη λεξική κατηγορία βάσης, (γ) τη μορφολογική κατασκευή των σχηματισμών, (δ) τη σημασιολογική επικάλυψη μεταξύ των ρημάτων (περιλαμβάνει και συντακτικές πληροφορίες και υφολογικές, όπως θα δούμε πιο κάτω), (ε) το κλιτικό παράδειγμα και (στ) τα παράγωγα που σχηματίζονται.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι στη μεγάλη πλειονότητα των σχηματισμών που αναλύσαμε η βάση είναι μία, ένα θέμα, το οποίο με την κατάλληλη προσθήκη κλίσης μπορεί να γίνει αυτόνομη λέξη, και τα προσφύματα είναι διαφανή. Επομένως, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ο σχηματισμός προκύπτει συνθετικά με βάση τα συστατικά του, π.χ. *χουφτ-ώνω* και *χουφτ-ιάζω*. Οι σχηματισμοί αυτοί δεν δημιουργούν κανένα πρόβλημα στην ανάλυση. Ωστόσο, σε κάποιους σχηματισμούς το υπολεξικό τεμάχιο που φαίνεται να λειτουργεί ως «βάση» δεν είναι δομικά και σημασιολογικά διαφανές συγχρονικά, σε αντίθεση με τα προσφύματα που είναι δομικά διαφανή βάσει των παραδειγματικών σχέσεων. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι οι σχηματισμοί *ξε-προβοδ-ώνω* και *ξε-προβοδ-ίζω* στους οποίους η «βάση» *προβοδ-* δεν

<sup>10</sup> Η αναζήτηση έγινε στο πρόσωπο αναφοράς (citation form), δηλαδή το α' πρόσωπο ενεστώτα της οριστικής, ή/και το γ' πρόσωπο ενεστώτα της οριστικής.

μπορεί να θεωρηθεί θέμα γιατί δεν μπορεί να γίνει αυτόνομη λέξη ακόμα και με την προσθήκη της κατάλληλης κλίσης και δεν φέρει κάποια σημασία συγχρονικά για τον ομιλητή της Κοινής νεοελληνικής,<sup>11</sup> αλλά μπορούμε να αναγνωρίσουμε (τουλάχιστον ως προς τη μορφή) το «πρόθημα» *ξε-* και τα «επιθήματα» *-ών(ω)* και *-ίζ(ω)*.<sup>12</sup>

Οι σχηματισμοί των οποίων η βάση δεν είναι ετυμολογικά και σημασιολογικά διαφανής απομονώθηκαν από το σύνολο δεδομένου ότι δεν έχουν το ίδιο δομικό και σημασιολογικό προφίλ. Ωστόσο, συμπεριλήφθηκαν στο σύνολο των ρηματικών ζευγών με στόχο την περιγραφική επάρκεια. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι οι συγκεκριμένοι σχηματισμοί εγείρουν και ερωτήματα σχετικά με το πώς δημιουργούνται στο σύστημα, καθώς δεν μπορούμε να αποφανθούμε με βεβαιότητα αν οι συγκεκριμένες παραγωγικές διαδικασίες έχουν επενεργήσει σε πιθανές βάσεις. Κάποιες παρατηρήσεις θα γίνουν στην τελευταία ενότητα, αλλά το ζήτημα προς το παρόν παραμένει ανοιχτό.

Σχετικά με τη μορφολογική κατασκευή των σχηματισμών, τα δεδομένα επισημειώθηκαν ως προς το είδος του συνδυασμού προσφυσμάτων που παρατηρούνται. Για παράδειγμα, σε κάποια ζεύγη παρατηρούμε διαφορετικό επίθημα (π.χ. *χρυσ-ίζω* και *χρυσ-ώνω*), σε κάποιους άλλους σχηματισμούς παρατηρούμε εναλλαγή επιθήματος με παρασυνθετικό σχηματισμό (π.χ. *εξ-αγγλ-ίζω* και *αγγλο-ποιώ*) και, τέλος, σε άλλες περιπτώσεις παρατηρούμε παρασυνθετικό σχηματισμό με παρασυνθετικό σχηματισμό, (π.χ. *ξε-πουπουλ-ίζω* και *ξε-πουπουλ-ιάζω*).<sup>13</sup> Είναι ενδιαφέρον επίσης να αναφερθεί ότι σε αρκετές περιπτώσεις σχηματισμών έχουμε τρεις διαφορετικούς σχηματισμούς που συνυπάρχουν στο σύστημα (τριάδες), π.χ. *ανοστεύω-ανοσταίνω-ανοστίζω*.

Προτού προχωρήσουμε στο επόμενο κριτήριο, είναι σημαντικό να σχολιάσουμε την εμφάνιση του προθήματος *ξε-*. Το πρόθημα *ξε-* εμφανίζεται στα δεδομένα συμμετέχοντας σε δύο διαφορετικές δομές: (α) παρασυνθετικά ρήματα, όπου το πρόθημα συνεμφανίζεται με ένα επίθημα για να δηλώσει τη σημασία της αφαίρεσης, π.χ. *ξε-πουπουλ-ιάζω* και *ξε-πουπουλ-ίζω* «βγάζω, αφαιρώ τα πούπουλα από ένα πουλί· μαδώ», και (β) ρήματα στα οποία το πρόθημα δηλώνει την ακύρωση ή αντιστροφή της ενέργειας σε σχέση με τη βάση, π.χ. *πικρός* > *πικραίνω* (ρήμα) > *ξε-πικραίνω* (ενέργεια αντίθετη του *πικραίνω*). Στη δεύτερη περίπτωση το *ξε-* συνδέεται πολύ «εύκολα» με ρήματα και κατ' επέκταση με ρηματικά ζεύγη και ως εκ τούτου η λίστα των ρηματικών ζευγών θα μπορούσε να επεκταθεί δημιουργικά. Ωστόσο, για λόγους συντομίας σημειώσαμε μόνο όσα ζεύγη βρήκαμε στις πηγές που εξετάσαμε.

Το βασικό χαρακτηριστικό στους σχηματισμούς που εξετάζουμε είναι η σημασιολογική συσχέτιση που υπάρχει μεταξύ των ρημάτων. Η σημασιολογική συσχέτιση μεταξύ των μορφολογικών σχηματισμών είναι ένα περίπλοκο ζήτημα που άπτεται του ζητήματος της συνωνυμίας (βλ. σχετικά μεταξύ άλλων Μόττσιου 1994: 185-188, Cruse 2000: 156-160, Μπακάκου-Ορφανού 2005: 96-101, Ξυδόπουλος 2008: 127-133) και συνδέεται με διάφορους παράγοντες όπως (α) η απόδοση εκφραστικής σημασίας, (β) το ύφος και (γ) η συνδυαστικότητα (Μπακάκου-Ορφανού 2005, Σακελλαρίου 2006). Ως προς την αναπαράσταση, οι συσχετιζόμενοι σχηματισμοί μπορούν να ενταχθούν σε διακριτές κατηγορίες (π.χ. συνώνυμα, πλησιώνυμα κ.ο.κ.) ή να αναπαρασταθούν πάνω σε ένα συνεχές.

<sup>11</sup> Στις περιπτώσεις αυτού του τύπου το υπολεξικό τεμάχιο που αποκαλούμε εδώ βάση δεν έχει ξεκάθαρη μορφολογική υπόσταση. Από την άλλη μεριά, υπάρχουν και περιπτώσεις όπως οι σχηματισμοί *γεμ-ίζω* και *γεμ-ώνω*, στους οποίους η «βάση» αποτελεί κληρονομιά προηγούμενων φάσεων της ελληνικής και μπορεί να θεωρηθεί «υπολεξικό μόρφημα με λεξική σημασία» (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2020: 33).

<sup>12</sup> Οι σχηματισμοί αυτοί μπορούν να θεωρηθούν μορφολογικά περίπλοκοι αλλά όχι κατασκευασμένοι (Corbin 1987: 457-459). Για μια ψυχολογολογική προσέγγιση αυτών των σχηματισμών στα ελληνικά δες Voga & Anastasiadis-Symeonidis (2018).

<sup>13</sup> Για τους ρηματικούς παρασυνθετικούς σχηματισμούς βλ. Efthymiou (2015) και Ευθυμίου (2018).

Στην παρούσα εργασία επιλέγουμε να διακρίνουμε δύο μεγάλες κατηγορίες ως προς τη σημασιολογική συσχέτιση των ρημάτων: (α) σχηματισμούς που εμφανίζουν σε μεγάλο ή μικρότερο βαθμό σημασιολογική επικάλυψη, και (β) σχηματισμούς που δεν εμφανίζουν σημασιολογική επικάλυψη. Στην πρώτη ομάδα σχηματισμών τοποθετούμε σχηματισμούς όπως οι *ανταριάζω-ανταρεύω* (κοινές όλες οι σημασίες με πλήρη επικάλυψη),<sup>14</sup> αλλά και σχηματισμούς όπως οι *ημερεύω* και *ημερώνω*, οι οποίοι ξεχωριστά μπορεί να εμφανίζουν πολλές σημασίες, αλλά ταυτίζονται σε (τουλάχιστον) μία από αυτές με τη σημασία «κάνω κάποιον ήμερο». Στη δεύτερη ομάδα βρίσκουμε ρηματικά ζεύγη χωρίς επικάλυψη στη σημασία, π.χ. *φορτίζω* «εφοδιάζω με ηλεκτρικό φορτίο» και *φορτώνω* «βάζω, τοποθετώ ένα φορτίο σε ένα μεταφορικό μέσο για να το μεταφέρω». Σε αυτή την ομάδα εντάσσουμε επίσης ζεύγη που φαίνεται να έχουν κοινό σημασιολογικό πυρήνα λόγω της βάσης, αλλά διαφέρουν ως προς τη σημασιολογική συμπεριφορά και δεν συναντώνται σε καμία σημασία, όπως για παράδειγμα *χρυσώνω* «καλύπτω με φύλλο χρυσού» και *χρυσίζω* «βγάζω χρυσές ανταύγειες».<sup>15</sup>

Πέραν από τη σημασία, στα ζεύγη μας επισημειώσαμε πληροφορίες σχετικά με τη χρήση των ρημάτων (επίπεδο ύφους, πεδίο χρήσης). Επίσης, εξετάσαμε το κλιτικό τους προφίλ, δηλαδή αν σχηματίζουν όλους τους χρόνους και αν είναι αποθετικά. Τέλος, εξετάσαμε τις οικογένειες λέξεων που σχηματίζουν, και δηλώσαμε αν σχηματίζουν ουσιαστικό που δηλώνει ενέργεια ή αποτέλεσμα της ενέργειας με τα παραγωγικά προσφύματα σε *-ση* και σε *-μα*, μετοχή σε *-μέν(ος)* και ρηματικό επίθετο σε *-τι(ος)*.

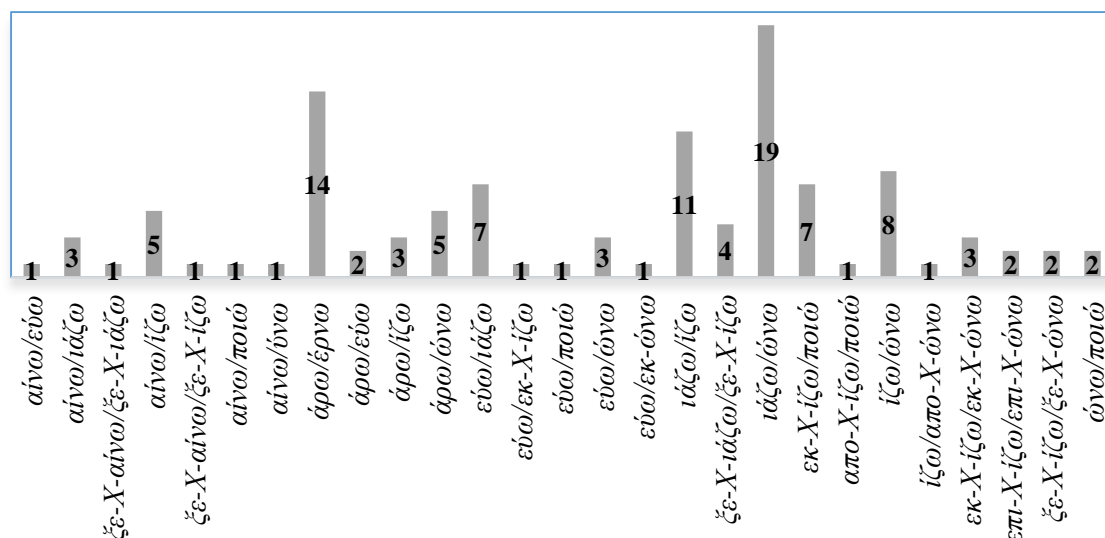
#### 4. Ανάλυση δεδομένων

##### 4.1 Ποσοτική ανάλυση δεδομένων

Στην παρούσα ενότητα θα αναλύσουμε ποσοτικά δεδομένα σχετικά με τα ρηματικά ζεύγη. Ξεκινώντας από τους ρηματοποιητές που εμφανίζονται στα ρηματικά ζεύγη, στον Πίνακα 1 δείχνουμε ποια ζεύγη εμφανίζονται και πόσες εμφανίσεις έχει κάθε ζεύγος στα δεδομένα που εξετάστηκαν. Είναι ενδιαφέρον να τονίσουμε ότι στον Πίνακα 1 αναλύονται μόνο οι σχηματισμοί στους οποίους η βάση ανήκει στην κατηγορία του θέματος με την κλασική έννοια του όρου, δηλαδή όταν με την προσθήκη της κατάλληλης κλίσης μπορεί να γίνει ανεξάρτητη λέξη (βλ. Ράλλη 2005), ενώ σε επόμενο πίνακα θα αναλύσουμε τα ζεύγη ρηματοποιητών με προβληματικές βάσεις. Επίσης, αξίζει να σημειώσουμε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις έχουμε δηλώσει ξεχωριστά τα ζεύγη στα οποία ένα επίθημα ανταγωνίζεται έναν παρασυνθετικό σχηματισμό (συνδυασμό προθήματος-επιθήματος) ή τον ανταγωνισμό παρασυνθετικών σχηματισμών.

<sup>14</sup> Είναι γνωστό από τη βιβλιογραφία ότι είναι δύσκολο έως σχεδόν απίθανο να υπάρχουν ταυτόσημοι σχηματισμοί σε ένα γλωσσικό σύστημα.

<sup>15</sup> Βλ. τα λήμματα *χρυσώνω* και *χρυσίζω* στο ΛΚΝ. Για τα ζεύγη του τύπου αυτού, βλ. Efthymiou (2011) και Efthymiou et al. (2012a).

Πίνακας 1. Κατανομή ζευγών ρηματοποιητών<sup>16</sup>

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, το ζεύγος που έχει τις περισσότερες εμφανίσεις είναι το *-ιάζ(ω)/-ών(ω)* (19 εμφανίσεις) και ακολουθούν τα ζεύγη *-άρ(ω)/-έρν(ω)* (14 εμφανίσεις), *-ιάζ(ω)/-ίζ(ω)* (11 εμφανίσεις) και *-ίζ(ω)/-ών(ω)* (8 εμφανίσεις). Από μία εμφάνιση στα δεδομένα που εξετάσαμε έχουν τα ζεύγη *-αίν(ω)/-εύ(ω)*, *-αίν(ω)/-ποι(ώ)*, *-αίν(ω)/-ύν(ω)* και *-εύ(ω)/-ποι(ώ)*. Ως προς τους παρασυνθετικούς σχηματισμούς παρατηρούμε ότι μπορούν να ανταγωνίζονται έναν ρηματοποιητή με συστηματικότητα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του σχηματισμού [εκ-Χ-ίζω] που ανταγωνίζεται συστηματικά το *-ποι(ώ)* (7 εμφανίσεις), ενώ ο σχηματισμός [απο-Χ-ίζω] έχει μόνο μία εμφάνιση σε ανταγωνισμό με το *-ποι(ώ)*. Επίσης, ορισμένοι παρασυνθετικοί σχηματισμοί μπορούν να ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα εξής: [ζε-Χ-αίνω]/[ζε-Χ-ιάζω] (1 εμφάνιση), [ζε-Χ-αίνω]/[ζε-Χ-ίζω] (1 εμφάνιση), [ζε-Χ-ιάζω]/[ζε-Χ-ίζω] (4 εμφανίσεις), [εκ-Χ-ίζω]/[εκ-Χ-ώνω] (3 εμφανίσεις), [επι-Χ-ίζω]/[επι-Χ-ώνω] (2 εμφανίσεις), [ζε-Χ-ίζω]/[ζε-Χ-ώνω] (2 εμφανίσεις).

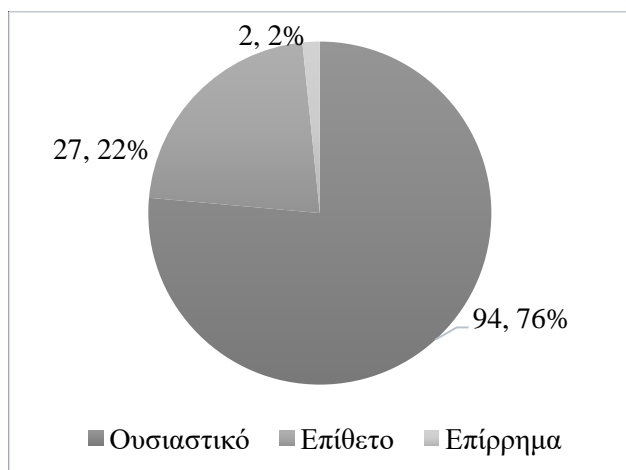
Αναλύοντας περαιτέρω τα δεδομένα του Πίνακα, έχει ενδιαφέρον να εστιάσουμε στη συχνή συνεμφάνιση (προτίμηση στη συσχέτιση) του μη παραγωγικού ρηματοποιητή *-ιάζ(ω)* με τα *-ών(ω)* και *-ίζ(ω)*, τα οποία εμφανίζουν υψηλή παραγωγικότητα (βλ. σχετικά Efthymiou et al. 2012a), αλλά και στην αποκλειστική συνεμφάνιση του *-έρν(ω)* με το *-άρ(ω)*.<sup>17</sup> Πέρα από τις συστηματικές συνεμφανίσεις, θα πρέπει να αναφερθεί ότι δεν εμφανίζονται κάποια ζεύγη, όπως, για παράδειγμα, τα ζεύγη *-ίζ(ω)/-ποι(ώ)*, *-ίζ(ω)/-εύ(ω)*, *-ίζ(ω)/-αίν(ω)*, *-ιάζ(ω)/-ποι(ώ)*, *-ιάζ(ω)/-άρ(ω)*, *-αίν(ω)/-άρ(ω)* και *-άρ(ω)/-απο-Χ-ώνω*. Από την περιγραφή των παραπάνω δεδομένων προκύπτει ότι η κατανομή των ζευγών δεν είναι ισόμορφη αλλά ούτε τυχαία.

Στον Πίνακα 2 αναλύεται η κατανομή των λεξικών κατηγοριών της βάσης στους σχηματισμούς που αναλύθηκαν στον Πίνακα 1.

<sup>16</sup> Τα ζεύγη παρουσιάζονται με αλφαβητική σειρά.

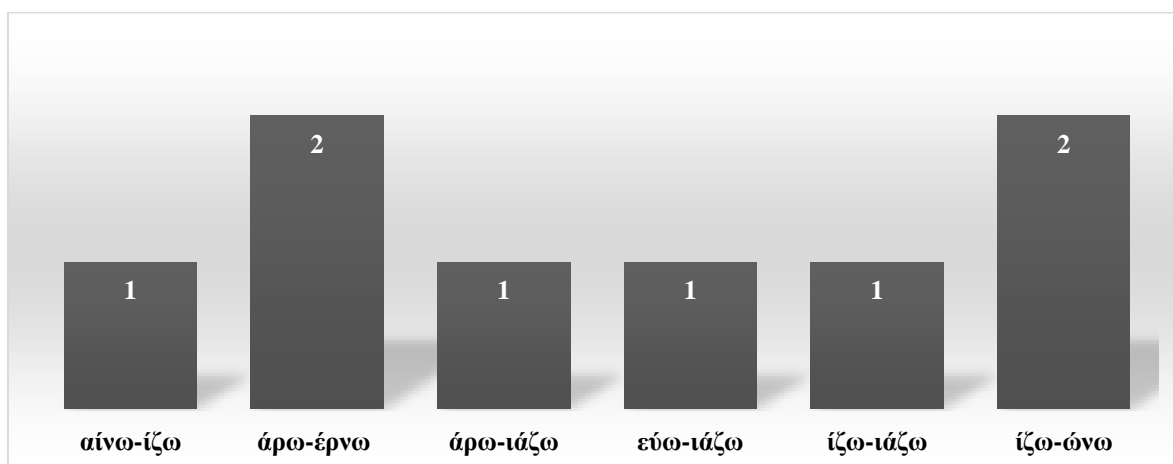
<sup>17</sup> Το γεγονός αυτό μας δείχνει ότι πρέπει να διερευνηθεί αν και κατά πόσο το επίθημα *-έρν(ω)* είναι ελεύθερη παραλλαγή του *-άρ(ω)* ή αποτελεί ξεχωριστό επίθημα.



**Πίνακας 2.** Λεξική κατηγορία βάσης

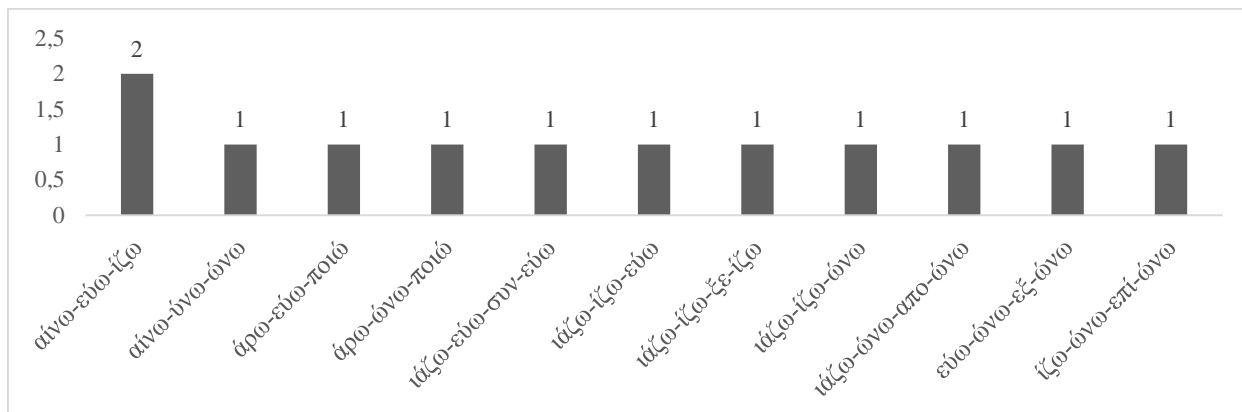
Σε αυτόν τον Πίνακα, παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των βάσεων σχηματισμού ανήκει στην κατηγορία των ουσιαστικών και ακολουθεί με πολύ μικρότερο ποσοστό η κατηγορία των επιθέτων και των επιρρημάτων. Τα αριθμητικά δεδομένα του πίνακα συμφωνούν με προηγούμενες μελέτες για τους ρηματοποιητές της Ελληνικής (βλ. μεταξύ άλλων Efthymiou et al. 2012a, b).

Στον Πίνακα 3 αναλύεται η κατανομή των ρηματοποιητών στους σχηματισμούς των οποίων η βάση δεν ανήκει στην κατηγορία του θέματος καθώς δεν μπορεί να γίνει αυθύπαρκτη με την προσθήκη της κατάλληλης κλίσης («προβληματική» βάση).

**Πίνακας 3.** Κατανομή ζευγών ρηματοποιητών με «προβληματική» βάση

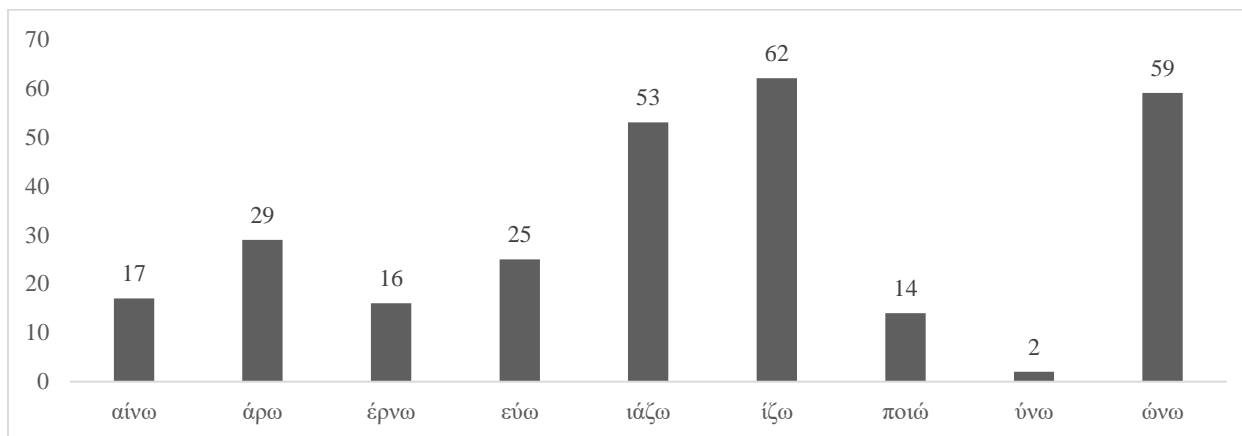
Αναλύοντας περαιτέρω τα δεδομένα του Πίνακα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον να επισημάνουμε και εδώ τη συνεμφάνιση δύο πολύ παραγωγικών ρηματοποιητών, των  $-ών(ω)$  και  $-ίζ(ω)$ , τη συνεμφάνιση του  $-έρν(ω)$  με το  $-άρ(ω)$ , όπως και τη συνεμφάνιση του μη παραγωγικού ρηματοποιητή  $-ιάζ(ω)$  με περισσότερους παραγωγικούς ρηματοποιητές, όπως τους  $-ίζ(ω)$ ,  $-ών(ω)$ ,  $-εύ(ω)$  και  $-άρ(ω)$  (βλ. σχετικά Efthymiou et al. 2012a). Πέρα από τις συνεμφάνισεις, θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε ότι δεν εμφανίστηκαν κάποια ζεύγη, όπως π.χ. τα ζεύγη  $-ίζ(ω)/-ποι(ώ)$ ,  $-ίζ(ω)/-εύ(ω)$ ,  $-ιάζ(ω)/-ποι(ώ)$ ,  $-αίν(ω)/-άρ(ω)$ ,  $-άρ(ω)/$  παρασυνθετικό ρήμα, παρασυνθετικό ρήμα/παρασυνθετικό ρήμα.

Στον Πίνακα 4 παρουσιάζεται η κατανομή των τριάδων ρηματοποιητών που εμφανίζονται στα δεδομένα.

**Πίνακας 4.** Κατανομή τριάδων

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα, η κατανομή εμφανίζει μεγάλη διασπορά και δεν υπάρχει κάποια τριάδα με μεγάλο αριθμό δεδομένων. Σημειώνεται ότι, όπως και στα ζεύγη σχηματισμών παραπάνω, θεωρούμε τους παρασυνθετικούς σχηματισμούς ως ισοδύναμους των επιθημάτων. Επίσης, θα πρέπει να παρατηρήσουμε τη σποραδική «συνεμφάνιση» ορισμένων επιθημάτων μόνο σε τριάδες, αλλά όχι σε ζεύγη, π.χ. -εύ(ω)/-αίν(ω)/-ίζ(ω), αλλά όχι -ίζ(ω)/-εύ(ω).

Στον Πίνακα 5 εμφανίζεται η κατανομή των ρηματοποιητών συνολικά (ζεύγη ρημάτων, τριάδες και ζεύγη ρημάτων με μη προβληματική βάση).

**Πίνακας 5.** Συνολική κατανομή ρηματοποιητών

Παρατηρούμε ότι οι ρηματοποιητές με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση είναι το -ίζ(ω) (62 εμφανίσεις), το -ών(ω) (59 εμφανίσεις), και το -ιάζ(ω) (53 εμφανίσεις).<sup>18</sup> Πολύ λιγότερες εμφανίσεις έχουν οι ρηματοποιητές -άρ(ω) (29 εμφανίσεις) και -εύ(ω) (25 εμφανίσεις), ενώ ακόμα λιγότερες έχουν οι ρηματοποιητές -αίν(ω) (17 εμφανίσεις), -έρν(ω) (16 εμφανίσεις) και -ποι(ώ) (14 εμφανίσεις). Ελάχιστες εμφανίσεις έχει ο ρηματοποιητής -ύν(ω) (2 εμφανίσεις).

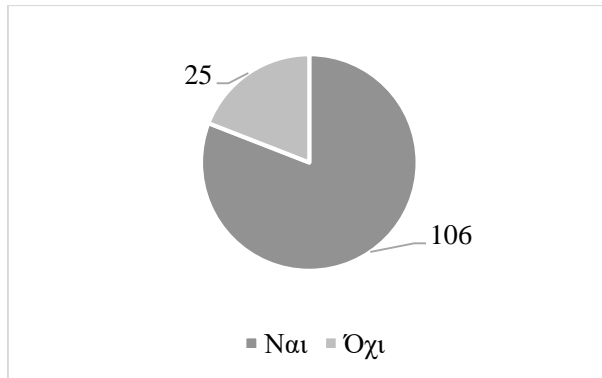
Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι τα αριθμητικά δεδομένα του Πίνακα 6 συμφωνούν σε γενικές γραμμές με τα ευρήματα της έρευνας των Efthymiou et al. (2012a) για την παραγωγικότητα των ρηματοποιητών σε σώματα κειμένων. Ειδική περίπτωση φαίνεται να αποτελεί το -ιάζ(ω), το οποίο, αν και συγκαταλέγεται στα μη παραγωγικά επιθήματα λόγω των ιδιαίτερων υφολογικών και σημασιολογικών του χαρακτηριστικών (Efthymiou

<sup>18</sup> Αξίζει να σημειωθεί ότι στα δεδομένα μας εμφανίζονται μόνο συνιζημένοι τύποι του επιθήματος -ιάζ(ω). (Για τις διάφορες μορφές του -ιάζ(ω), βλ. Efthymiou 2013, Ευθυμίου 2018).

et al. 2012a, Efthymiou 2013), εμφανίζει μεγάλα ποσοστά συγκέντρωσης στα δεδομένα της παρούσας έρευνας. Σε επόμενες φάσεις της έρευνας αξίζει να διερευνηθεί αν και κατά πόσο αυτό οφείλεται στον ανταγωνισμό του με ρηματοποιητές που έχουν παρόμοια πεδία εφαρμογής ή σε πιθανή περίπτωση αλλομορφίας σε σχέση με το  $-ίζ(ω)$  (βλ. σχετικά Efthymiou et al. 2012a, Efthymiou 2013, Ευθυμίου 2018).<sup>19</sup>

Στον Πίνακα 6 φαίνεται σχηματικά η σημασιολογική επικάλυψη των σχηματισμών μεταξύ τους στα ζεύγη ή τις τριάδες ρημάτων. (Στα ζεύγη συμπεριλαμβάνονται και οι προβληματικές βάσεις).

**Πίνακας 6.** Σημασιολογική επικάλυψη σχηματισμών



Σε αυτό το γράφημα παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι σχηματισμοί (106 ζεύγη ή τριάδες) έχουν σημασιολογική επικάλυψη μεταξύ τους, ενώ ελάχιστοι (25 ζεύγη ή τριάδες) δεν εμφανίζουν σημασιολογική επικάλυψη. Το μεγάλο ποσοστό της κατηγορίας των σχηματισμών που παρουσιάζουν πλήρη ή μερική σημασιολογική επικάλυψη παρουσιάζει ενδιαφέρον για τη διερεύνηση του μορφολογικού ανταγωνισμού και της πλεοναστικότητας.

Σε επόμενη φάση της έρευνας είναι σημαντικό να διερευνηθούν σε περισσότερο βάθος τα σημασιολογικά και δομικά χαρακτηριστικά των σχηματισμών της συγκεκριμένης κατηγορίας, δηλαδή τόσο αυτών που παρουσιάζουν «πλήρη» συνωνυμία, όσο και αυτών που ταυτίζονται σε (τουλάχιστον) μία σημασία.<sup>20</sup> Ιδιαίτερα στις περιπτώσεις των πολύσημων ρημάτων, αξίζει να διερευνηθεί κατά πόσο η μερική σημασιολογική επικάλυψη συνδέεται με συγκεκριμένες σημασίες ή δομικά χαρακτηριστικά των παράγωγων ρημάτων. Για παράδειγμα, πρέπει να τεθεί το ερώτημα αν στα ζεύγη αναδύονται οι πιο πρωτοτυπικές ή οι πιο συχνές σημασίες, όπως για παράδειγμα η μιμητική ή (παρ)ομοιαστική σημασία του ρηματοποιητή  $-ίζ(ω)$  (βλ. Efthymiou 2013).

#### 4.2. Ανάλυση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των ρηματικών ζευγών

Εκτός από τα ευρήματα για την κατανομή των δομικών και σημασιολογικών χαρακτηριστικών των ζευγών, η ανάλυση των δεδομένων μας οδήγησε σε πλήθος παρατηρήσεων. Μια πρώτη παρατήρηση αφορά τα ρηματικά ζεύγη που εμφανίζουν συστηματική διαφορά στο επίπεδο ύφους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του ρηματοποιητή  $-άρ(ω)$ . Στα περισσότερα ρήματα σε  $-άρ(ω)$  το ΛΚΝ αναφέρει και έναν

<sup>19</sup> Είναι επίσης ενδιαφέρον να διερευνηθεί αν και κατά πόσον ένας ρηματοποιητής χάνει τη σημασιολογική του διαφάνεια και αποκτά μια πολύ γενική σημασιολογική οδηγία, η οποία εξειδικεύεται στους σχηματισμούς ή τείνει να εξειδικεύει και να περιορίζει το σημασιολογικό του πεδίο (βλ. σχετικά και Efthymiou 2014).

<sup>20</sup> Για μια πρώτη συζήτηση των σημασιών των ρηματικών ζευγών που δεν παρουσιάζουν πλήρη συνωνυμία στην ελληνική, βλ. Charitonidis (2011), Efthymiou et al. (2012a, b) και Efthymiou (2013).

παράλληλο τύπο σε *-έρν(ω)* που έχει μια πιο «λαική»/μη λόγια σημασιολογική χροιά και χρησιμοποιείται στον προφορικό λόγο.<sup>21</sup> Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα *παρκάρω-παρκέρνω*, *τρακάρω-τρακέρνω*, *τουμπάρω-τουμπέρνω* κ.ά. Ένα ακόμα επίθημα που χρησιμοποιείται σε προφορικό και μη λόγιο περιεκείμενο συχνά με αρνητική συνδήλωση είναι το *-ιάζ(ω)* (Efthymiou 2011, 2013, Efthymiou et al. 2012a, b). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο νεολογισμός *τρολιάζω* «λέω ό,τι να 'ναι με καθόλου έξυπνο τρόπο», που χρησιμοποιείται με διαφορετική σημασία από το σχηματισμό *τρολάρω* «μπερδεύω σκόπιμα και ηθελημένα μια διαδικτυακή συζήτηση».<sup>22</sup> Επίσης παρατηρούμε ότι σε ορισμένα ρηματικά ζεύγη, το ένα μέλος χρησιμοποιείται συστηματικά σε διαφορετικό πεδίο χρήσης. Για παράδειγμα, ο σχηματισμός *εκσπερματίζω* φαίνεται ότι είναι πιο συχνός σε επιστημονικό περιεκείμενο, ενώ ο σχηματισμός *εκσπερματώνω* χρησιμοποιείται πιο συχνά στον προφορικό λόγο (καθημερινή χρήση).

Εκτός από τις συστηματικές διαφορές στη χρήση μεμονωμένων ρηματοποιητών, όπως αυτές που αναφέρθηκαν πιο πάνω, παρατηρούμε και ορισμένες συστηματικές διαφορές στη χρήση κάποιων διαδικασιών. Για παράδειγμα, οι παρασυνθετικοί σχηματισμοί που έχουν τη δομή [*εκ-Χ-ίζω*], π.χ. *εκγερμανίζω*, ανταγωνίζονται συστηματικά σχηματισμούς με το στοιχείο *-ποι(ώ)*, π.χ. *γερμανοποιώ*. Σε αυτά τα ζεύγη οι παρασυνθετικοί σχηματισμοί χρησιμοποιούνται σε πιο λόγιο ύφος σε σχέση με τους σχηματισμούς με το *-ποι(ώ)*, που χρησιμοποιούνται σε πιο καθημερινό επίπεδο λόγου.<sup>23</sup>

Με βάση τα δεδομένα μας, θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι παρατηρήσαμε ρηματικά ζεύγη που διαφέρουν αρκετά ως προς την οικογένεια λέξεων που δημιουργούν και τα παράγωγα.<sup>24</sup> Στα ζεύγη μας εξετάσαμε αν και κατά πόσο τα ρήματα σχηματίζουν ουσιαστικό που δηλώνει ενέργεια (σε *-ση*) ή το αποτέλεσμα της ενέργειας (σε *-μα*), μετοχή μεσοπαθητικού παρακειμένου (σε *-μένος*) και το ρηματικό επίθετο (σε *-τος*). Για παράδειγμα, στο ζεύγος *μαζώνω* και *μαζεύω* παρατηρούμε ότι και τα δύο μέλη δίνουν αρκετά παράγωγα: *μαζωχτός*, *περιμαζώνω*, *περιμαζεύω*, *συμμαζώνω*, *συμμαζεύω*, *απομαζεύω*, *απομαζώνω*, *μάζεμα*, *μάζωξη*. Σε άλλες περιπτώσεις, το ένα από τα δύο μέλη δεν εμφανίζει παράγωγα ή εμφανίζει παράγωγα με πολύ χαμηλή χρήση, π.χ. *καραμελωμένος* (< *καραμελώνω*) αλλά *;καραμελιασμένος*.

Είναι επίσης ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι, ενώ σε κάποια ρήματα η βάση παραγωγής δεν πληροί τα κριτήρια της μορφολογικής κατηγορίας του θέματος, συμμετέχει ως βασικός πυρήνας σε μια οικογένεια λέξεων που διατηρεί ισχυρή την παρουσία των ζευγών στο σύστημα. Για παράδειγμα, στο ζεύγος *γεμίζω* και *γεμώνω* η βάση παραγωγής είναι προβληματική, αλλά παρόλα αυτά υπάρχει στο σύστημα όχι μόνο σε ανταγωνιστικό ρηματικό ζεύγος με τα επιθήματα *-ίζ(ω)* και *-ών(ω)*, αλλά και σε πλήθος παραγώγων, π.χ. *γέμιση*, *γέμισμα*, *γεμάτος* (βλ. Μπαμπινιώτης 2016: Π19).

Μια ακόμα σημαντική παράμετρος σε σχέση με τα δεδομένα αφορά το κλιτικό παράδειγμα των μελών του ρηματικού ζεύγους. Σε ορισμένα ρήματα το ένα από τα δύο μέλη χρησιμοποιείται μόνο ως αποθετικό ρήμα, π.χ. *καρπ-ίζ(ω)* και *καρπ-ών(ομαι)* (*\*καρπώνω*). Επίσης, σε ορισμένα ζεύγη σχηματισμών το ένα από τα δύο μέλη έχει συστηματικά ελλιπές (defective) κλιτικό παράδειγμα. Για παράδειγμα, οι σχηματισμοί με το επίθημα *-έρν(ω)* έχουν εύχρηστο κλιτικό παράδειγμα μόνο στον ενεστώτα. Τέλος, στα ζεύγη που παρατηρείται ανταγωνισμός μεταξύ του επιθήματος *-άρ(ω)* και του

<sup>21</sup> Θα είχε ωστόσο ενδιαφέρον να γίνει μία εκτενής έρευνα σχετικά με το επίθημα *-έρν(ω)* και τη χρήση του στον καθημερινό λόγο.

<sup>22</sup> Οι σημασίες από το Slang.gr.

<sup>23</sup> Για τον ανταγωνισμό του *-ποι(ώ)* με τους παρασυνθετικούς σχηματισμούς, βλ. και Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1986), Efthymiou et al. (2012b), Efthymiou (2015).

<sup>24</sup> Για μια πρόσφατη μελέτη για τα παραγωγικά δίκτυα στα ελληνικά, δες Μπαμπινιώτης (2016), Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2020), Melissaropoulou & Ralli (2020).

επιθήματος *-ίζ(ω)*, όπως π.χ. *γκουγκλάρω* και *γκουγκλίζω*, το μέλος με το γηγενές επίθημα *-ίζ(ω)* εμφανίζει μεγαλύτερη προσαρμογή στο κλιτικό σύστημα, καθώς σχηματίζει τη διάκριση συνεχούς και στιγμιαίου ποιού ενεργείας (βλ. σχετικά Ευθυμίου 2013).<sup>25</sup>

Μια ακόμα συστηματικότητα που παρατηρείται στα δεδομένα αφορά ζεύγη των οποίων το ένα μέλος έχει τον ρηματοποιητή *-ίζ(ω)* και ο τύπος απαντά συνήθως στο γ' ενικό πρόσωπο με τη σημασία «μοιάζω με», π.χ. *γκαβίζει* «φαίνεται/μοιάζει σαν γκαβός» (τύπος που δηλώνει μεταβολή ιδιότητας: *γκαβώνω/γκαβώνομαι*), *γλυκίζει* «μοιάζει γλυκός, έχει κάπως γλυκιά γεύση» (τύπος που δηλώνει μεταβολή ιδιότητας: *γλυκαίνω*).<sup>26</sup>

Εκτός από συστηματικές σημασιολογικές διαφορές, τα ρηματικά ζεύγη έχουν και συστηματικές διαφορές στη δομή ορισμάτων. Για παράδειγμα, σε αρκετές περιπτώσεις ζευγών το ένα μέλος έχει συνήθως χρήση, π.χ. *κρυσταλλώνω* «κάνω κάτι κρύσταλλο», ενώ το άλλο μέλος του ζεύγους έχει αμετάβατη χρήση, π.χ. *κρυσταλλιάζω* «γίνομαι κρύσταλλο» (για τις διαφορές των ζευγών *-ών(ω)/-ιάζ(ω)*, βλ. και Efthymiou 2013).

Τέλος, έχει ενδιαφέρον να εξετάσουμε τα ρηματικά ζεύγη χωρίς σημασιολογική επικάλυψη, π.χ. *φορτίζω* και *φορτώνω*, *δημοσιεύω* και *δημοσιοποιώ*, *εξαερίζω* και *εξαερώνω*, συγκριτικά με άλλα ζεύγη, όπως π.χ. *μυρίζω* και *μυρώνω*, τα οποία αναφέρθηκαν πιο πάνω ως διαχρονικά και αποκλείστηκαν από τη μελέτη μας. Στην περίπτωση των ζευγών του τύπου *μυρίζω* και *μυρώνω*, παρατηρούμε ετυμολογική συγγένεια, αλλά η σημασιολογική διαφοροποίηση των δύο σχηματισμών είναι παγιωμένη και πλήρως ενταγμένη στο λεξιλογικό σύστημα. Στην περίπτωση των ρημάτων *φορτίζω* «εφοδιάζω με ηλεκτρικό φορτίο» – *φορτώνω* «βάζω, τοποθετώ ένα φορτίο σε ένα μεταφορικό μέσο για να το μεταφέρω», παρατηρούνται αρκετές περιπτώσεις «λαθεμένης» χρήσης (κυρίως σε κείμενα προφορικού λόγου), στις οποίες ο ένας τύπος χρησιμοποιείται έναντι του άλλου. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω παράδειγμα: «φόρτωσε το κινητό σου, θα κλείσει!» (από αναζήτηση στη μηχανή αναζήτησης Google). Σε αυτό το παράδειγμα χρησιμοποιείται ο τύπος *φορτώνω* αντί *φορτίζω*, που θα ήταν πιο «ορθός» σημασιολογικά με βάση το περιεχόμενο. Βάσει παρόμοιων παραδειγμάτων, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι η σημασιολογική απόσταση μεταξύ των σχηματισμών μικραίνει στη χρήση κάποιων ομιλητών και ως εκ τούτου οι τύποι είναι οιονεί ανταγωνιστικοί. Επομένως, παρόλο που οι δύο σχηματισμοί δεν θα έπρεπε να συγχέονται αν λάβουμε υπόψιν μας τις λεξικογραφικές περιγραφές, η χρήση τους δείχνει ότι μπορεί να είναι ανταγωνιστικοί.

## 5. Ανταγωνισμός και ρηματικά ζεύγη

Ο ανταγωνισμός μεταξύ στοιχείων ή δομών είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο στη γλώσσα και ιδιαίτερα στον μορφολογικό τομέα (βλ. σχετικά Rainer 1989, Plag 1999). Ως ανταγωνισμός ορίζεται η διαπάλη μεταξύ μορφημάτων, δομών, κανόνων ή σχημάτων που εκφράζουν την ίδια σημασία ή λειτουργία και μπορούν να εναλλάσσονται με στόχο την επικράτησή τους στο σύστημα (Gardani et al. 2019). Ο ανταγωνισμός υπάρχει σε όλα τα επίπεδα της γλώσσας, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να αφορά και διεπίπεδα (π.χ. μορφοσύνταξη).<sup>27</sup> Για παράδειγμα, η δομή «πιο καλός», η οποία αποτελείται από το δείκτη σύγκρισης *πιο* και το επίθετο σε θετικό βαθμό είναι σε ανταγωνισμό με το συγκριτικό βαθμό του επιθέτου *καλύτερος*. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε μια

<sup>25</sup> Βλ. τη σχετική συζήτηση στο <https://sarantakos.wordpress.com/2009/11/24/googlis/>.

<sup>26</sup> Σε αυτή την περίπτωση, ο τύπος σε *-ίζ(ει)* είναι σε ανταγωνισμό και με σύνθετους σχηματισμούς που έχουν ως β' συνθετικό το *-φέρν(ει)* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1996: 98), π.χ. *γκαβίζει* και *γκαβοφέρνει* (για το *-φέρν(ω)*) βλ. σχετικά και Γιαννουλοπούλου 2003).

<sup>27</sup> Ο ανταγωνισμός στη γλώσσα μπορεί να συγκριθεί με τον ανταγωνισμό στη βιολογία. Οι δύο έννοιες είναι παραπλήσιες, αλλά έχουν και σημαντικές διαφορές (βλ. σχετικά Aronoff 2019).

συντακτική και στη δεύτερη περίπτωση μια μορφολογική δομή, οι οποίες ανταγωνίζονται η μία την άλλη.

Ο μορφολογικός ανταγωνισμός άπτεται ενός πλήθους θεμάτων που σχετίζονται με το συγκεκριμένο φαινόμενο. Για παράδειγμα, για να θεωρήσουμε ότι υπάρχει μορφολογικός ανταγωνισμός θα πρέπει να υποθέσουμε μια οργάνωση του νοητικού λεξικού που να επιτρέπει σχέσεις μεταξύ μορφολογικών στοιχείων ή μορφολογικών διαδικασιών. Επίσης, είναι σημαντικό να εξετάσουμε τι είδους στοιχεία μπορούν να ανταγωνίζονται στη μορφολογία (τύποι, κανόνες, σχήματα) και κατ' επέκταση να εξετάσουμε ποια είναι η θέση του ανταγωνισμού στο μοντέλο που υιοθετούμε.

Ο μορφολογικός ανταγωνισμός μπορεί να διακριθεί σε διάφορες κατηγορίες. Για παράδειγμα, μπορούμε να εντοπίσουμε ανταγωνισμό μεταξύ ενός λεξικού στοιχείου που προϋπάρχει στο σύστημα (συνήθως μορφολογικά απλός σχηματισμός) και ενός παράγωγου σχηματισμού που δημιουργείται από μια παραγωγική (productive) διαδικασία της γλώσσας, π.χ. *οδηγός* έναντι *οδηγητής*. Σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να θεωρήσουμε ότι υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ μιας λέξης που είναι εδραιωμένη στο λεξιλόγιο και ενός σχηματισμού που έχει δημιουργηθεί με επιθηματοποίηση και μπορεί να θεωρηθεί πιο φυσικός, επειδή εμφανίζει συμμετρία μεταξύ δομής και σημασίας και μορφοσημασιολογική συνθετότητα. Ο ανταγωνισμός μπορεί να επιλυθεί από τον *Κανόνα του Φραγμαίου* (Blocking Constraint, Aronoff 1976), ο οποίος «πιέζει» για την επικράτηση του εδραιωμένου σχηματισμού.

Μια ακόμα περίπτωση μορφολογικού ανταγωνισμού παρατηρείται μεταξύ διαφορετικών στοιχείων που συνυπάρχουν σε ένα παραγωγικό παράδειγμα (derivational paradigm) και προσπαθούν να επικρατήσουν για τη δημιουργία ενός σχηματισμού. Σε αυτή την κατηγορία συμπεριλαμβάνονται όλα τα παραδείγματα που αναλύθηκαν πιο πάνω. Σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να θεωρήσουμε ότι δύο ή (κατ' εξαίρεση) τρεις διαφορετικές διαδικασίες εφαρμόζονται πάνω σε μία βάση με στόχο τη δημιουργία ενός παράγωγου σχηματισμού, ρήματος στην προκειμένη περίπτωση. Επομένως, ξεκινούν από κοινή αφετηρία και ανταγωνίζονται για την επικράτηση και την κάλυψη ενός συγκεκριμένου κελιού στο μορφολογικό παράδειγμα.

Οι παραπάνω κατηγορίες πληρούν όλα τα κλασικά κριτήρια που περιγράφονται στη σχετική βιβλιογραφία και μπορούν να ονομαστούν *πρωτογενής ανταγωνισμός*. Ωστόσο, θα θέλαμε να προτείνουμε μια ακόμα κατηγορία ανταγωνισμού με βάση τα δεδομένα που αναλύθηκαν. Σε αυτή την περίπτωση ανταγωνισμού δεν παρατηρούμε μία κοινή βάση πάνω στην οποία εφαρμόζονται όλες οι ανταγωνιστικές διαδικασίες, αλλά δημιουργία ενός ρηματικού ζεύγους με πιθανή αντικατάσταση του ρηματοποιητή από έναν άλλο. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται ένα ρηματικό ζεύγος του οποίου τα μέλη είναι ανταγωνιστικά.

Βασική συνθήκη για να θεωρήσουμε ότι έχουμε αυτή την κατηγορία ανταγωνισμού είναι να εξετάσουμε τη μορφολογική υπόσταση της βάσης. Αν η βάση δεν μπορεί να γίνει λέξη με την προσθήκη κλίσης (δεν είναι δηλαδή θέμα με την κλασική έννοια του όρου), τότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι το ζεύγος που εξετάζουμε δεν προέκυψε από πρωτογενή ανταγωνισμό, αλλά ο ένας σχηματισμός έχει προκύψει από τον άλλο με αποκοπή και αντικατάσταση του ρηματοποιητή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της κατηγορίας είναι το ζεύγος *αβγατ-ίζ(ω)* και *αβγατ-αίν(ω)*, στο οποίο δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ένα θέμα *αβγατ-*, καθώς δεν δικαιολογείται ούτε δομικά ούτε σημασιολογικά.<sup>28</sup> Για παρόμοιες περιπτώσεις σχηματισμών προτείνουμε μια επιπλέον

<sup>28</sup> Με βάση το ΔΚΝ, η ετυμολογία της λέξης *αβγατίζω* είναι η εξής: μsn. *αβγατίζω* < *εβγατίζω* ( [e > a] από συμμορφωρά με τα ρηματικά μόρια *να, θα* και ανασυλλαβισμός [na-ev > nav > n-av] ) < \**εβγατ(ός) -ίζω* < ελνστ. *έκβατός* 'που συντελείται', με αφομοίωση ηχηρότητας [kn > γν] και αντιμετάθ. [γν > νγ] (σύγκρ. *βγαίνω* < \**εγβαίνω* < *εκβαίνω*).

περίπτωση ανταγωνισμού μεταξύ των σχηματισμών, την οποία ονομάζουμε *δευτερογενή ανταγωνισμό*.

Η συνύπαρξη και κατ' επέκταση ο ανταγωνισμός ρηματικών ζευγών στο σύστημα μπορεί να συνδεθεί με το ζήτημα της μορφολογικής πλεοναστικότητας. Η μορφολογική πλεοναστικότητα μπορεί να εξεταστεί μέσα από δύο διαφορετικούς άξονες, τον συνταγματικό και τον παραδειγματικό. Στον συνταγματικό άξονα μπορούμε να θεωρήσουμε ότι έχουμε πλεοναστικότητα στη δομή όταν εμφανίζονται δύο διακριτά στοιχεία με την ίδια λειτουργία, π.χ. *τούμπα* (ουσιαστικό) → *τουμπ-άρ(ω)* (ρήμα)/*τουμπ-αρ-ίζ(ω)* (παράλληλος τύπος με δύο ρηματοποιητές) (βλ. Ευθυμίου 2013) ή όταν υπάρχει η ίδια λειτουργία/σημασία στη δομή δύο φορές ως μέρος των εγγενών πληροφοριών του θέματος και ως μέρος των πληροφοριών του προσφύματος, π.χ. *αιματοκυλ(ώ)* (η ρηματική κατηγορία ως εγγενής πληροφορία στο θέμα) και *αιματοκυλ-ίζ(ω)* (η ρηματική κατηγορία ως εγγενής πληροφορία στο θέμα και στο πρόσφυμα *-ίζ(ω)*) (Κουτσούκος 2019).

Στον παραδειγματικό άξονα έχουμε μορφολογική πλεοναστικότητα όταν συνυπάρχουν δύο παράλληλοι σχηματισμοί με παρόμοια ή ίδια σημασία. Τα ρήματα που εξετάζουμε στην παρούσα μελέτη είναι δείγματα παραδειγματικής πλεοναστικότητας. Το ζητούμενο που προκύπτει είναι αν οι δύο σχηματισμοί ταυτίζονται απόλυτα – παραβιάζοντας τη γνωστή αρχή για οικονομία της γλώσσας – ή αν θεωρούμε ότι υπάρχει συγχρονική ποικιλία που σταδιακά οδηγεί σε διαφοροποιήσεις μεταξύ των μελών του ζεύγους, ώστε τα δύο ρήματα να μπορούν να συνδέονται, αλλά να έχουν και διακριτές λειτουργίες/χρήσεις στο σύστημα (βλ. σχετικά και Efthymiou 2014). Επομένως, πρέπει να επανεξετάσουμε και τον ορισμό του μορφολογικού ανταγωνισμού και με ποια κριτήρια αναλύεται.

Ο Fradin (2019: 72), εξετάζοντας το παραπάνω ερώτημα, υποστηρίζει ότι για να θεωρήσουμε ότι έχουμε ζεύγη που είναι πραγματικά ανταγωνιστικά μεταξύ τους πρέπει να βρούμε περιπτώσεις που έχουν κοινή βάση, κοινά κλιτικά χαρακτηριστικά, κοινή συντακτική δομή, αλλά και ίδια σημασία. Επομένως, οι δύο δομές θα πρέπει να συμπίπτουν σε αρκετά σημεία και δεν αρκεί μόνο η σημασία. Αντιστοίχως, με βάση την ανάλυση στην παρούσα εργασία, δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι υπάρχουν ρηματικά ζεύγη των οποίων τα μέλη είναι ισοδύναμα σε όλα τα επίπεδα και ως εκ τούτου ανταγωνιστικά ξεκινώντας από την ίδια αφετηρία. Για παράδειγμα, εντοπίσαμε ρηματικά ζεύγη με εδραιωμένη διαφοροποίηση και σαφώς διαχωρισμένα πεδία χρήσης, π.χ. *χρυσίζω* και *χρυσώνω*, τα οποία δεν μπορούν να θεωρηθούν ανταγωνιστικά με τη στενή έννοια του όρου, αλλά και ρηματικά ζεύγη που επικαλύπτονται εν μέρει, αλλά κατά τα άλλα είναι διαφορετικά, π.χ. *γκριζάρω* και *γκριζοποιώ*. Επομένως, ο ορισμός της ανταγωνιστικότητας πρέπει να περικλείει διάφορους παράγοντες.

## 6. Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία μελετήσαμε με τρόπο συστηματικό τα ανταγωνιστικά ζεύγη ρημάτων στην Κοινή νεοελληνική. Εξετάσαμε τα ανταγωνιστικά ζεύγη ρημάτων παίρνοντας υπόψιν διάφορες παραμέτρους, όπως η υπόσταση της βάσης παραγωγής, η λεξική κατηγορία της βάσης, η σημασιολογική επικάλυψη και το είδος των διαδικασιών που βρίσκονται σε ανταγωνισμό. Είναι ενδιαφέρον ότι οι περισσότερες βάσεις στα ανταγωνιστικά ζεύγη ρημάτων ανήκουν στην κατηγορία του θέματος, αλλά υπάρχουν και λίγα ζεύγη σχηματισμών στα οποία η βάση είναι ένα υπολεξικό τεμάχιο με αμφιλεγόμενη μορφολογική υπόσταση. Επίσης, παρατηρήσαμε ότι το μεγαλύτερο μέρος των βάσεων ανήκει στην κατηγορία του ουσιαστικού και σε πολύ μεγάλο μέρος των ζευγών ή τριάδων που εξετάσαμε υπάρχει σημασιολογική επικάλυψη έως ένα βαθμό. Διαπιστώσαμε επίσης ότι η κατανομή των ρηματοποιητών στα ζεύγη των δεδομένων της

έρευνας δεν είναι ισόμορφη, ούτε τυχαία, αλλά αντανακλά σε μεγάλο βαθμό την παραγωγικότητά τους στην Κοινή νεοελληνική.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, βασιστήκαμε στις λεξικογραφικές πληροφορίες που διαθέτουμε και δεν εξετάσαμε λεπτομερώς τη χρήση των μελών των ζευγών και τις σημασιολογικές διαφορές τους. Τις συγκεκριμένες παραμέτρους θα τις εξετάσουμε σε επόμενη φάση της έρευνας με τη χρήση σωμάτων κειμένων. Πέραν των δομικών και σημασιολογικών χαρακτηριστικών των ζευγών, που θεωρούνται πολύ σημαντικά στη σχετική βιβλιογραφία, στην παρούσα εργασία προτείναμε την εξέταση παραμέτρων που σχετίζονται με τις παραγωγικές και τις κλιτικές ιδιότητες των μελών του ζεύγους. Για παράδειγμα, εξετάσαμε το κλιτικό παράδειγμα των ρημάτων και την ύπαρξη παραγώγων και καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι είναι απαραίτητη μια τέτοια προσέγγιση για να μπορέσουμε να εξετάσουμε γιατί (ή πώς) συνυπάρχουν τα δύο μέλη του ζεύγους στο σύστημα. Επομένως, μια ολιστική προσέγγιση είναι απαραίτητη, όπως έχει υποστηριχθεί και από τον Fradin (2019).

Η παρούσα μελέτη συμβάλλει στη συζήτηση για το φαινόμενο του μορφολογικού ανταγωνισμού. Προτείναμε τον εννοιολογικό διαχωρισμό μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς ανταγωνισμού. Στον πρωτογενή ανταγωνισμό υπάρχει διαπάλη μεταξύ μορφολογικών διαδικασιών που εφαρμόζονται σε κοινή βάση, ενώ στο δευτερογενή ανταγωνισμό υπάρχει δημιουργία ενός ανταγωνιστικού τύπου μέσω των παραδειγματικών σχέσεων, δηλαδή αντικατάσταση ενός ρηματοποιητή από έναν άλλο. Θεωρούμε ότι η ποικιλία και ο μεγάλος βαθμός σημασιολογικής επικάλυψης που υπάρχει στο σύστημα συνδέεται με τον μορφολογικό ανταγωνισμό, με αλλαγές που βρίσκονται ακόμα εν εξελίξει (π.χ. ως προς τη σημασία, την παραγωγικότητα κ.ά.), αλλά και με δυνάμει αλλαγές που βρίσκονται ακόμα στην αρχή. Στις επόμενες φάσεις της έρευνας θα επεκτείνουμε τη μελέτη των ανταγωνιστικών ζευγών συμπεριλαμβάνοντας τη διαχρονική διάσταση. Επίσης, το συγκεκριμένο φαινόμενο έχει πολύ ενδιαφέρον να μελετηθεί με βάση τις διαλεκτικές ποικιλίες. Θεωρούμε ότι η μελέτη των ποικιλιών θα δώσει ενδιαφέροντα ευρήματα ως προς τα είδη των ζευγών αλλά και τη συχνότητα εμφάνισής τους.

## Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1986. Η φύση και η παραγωγικότητα του σχηματιστικού στοιχείου -ποιώ. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 7, 49-70.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1996. Η νεοελληνική σύνθεση. Στο Γ. Κατσιμαλή & Φ. Καβουκόπουλος (επιμ.) *Ζητήματα νεοελληνικής γλώσσας-Διδακτική προσέγγιση*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 97-120.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2020. Οικογένεια (υπο)λεξικών μονάδων. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 40, 29-39.
- Aronoff, M. 1976. *Word Formation in Generative Grammar*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Aronoff, M. 2019. Competitors and alternants in linguistic morphology. In F. Rainer, F. Gardani, W. U. Dressler & H. C. Luschützky (eds) *Competition in Inflection and Word-Formation*. The Netherlands: Springer, 39-66.
- Bauer, L. 2001. *Morphological Productivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauer, L. 2006. Competition in English word-formation. In A. van Kemenade & B. Los (eds) *The Handbook of the History of English*. Malden, MA: Blackwell, 177-198.
- Bauer, L. Valera, S. & Díaz-Negrillo, A.. 2010. Affixation vs. conversion: The resolution of conflicting patterns. In F. Rainer, W. U. Dressler, D. Kastovsky & H. C. Luschützky (eds) *Variation and Change in Morphology. Selected Papers from the 13<sup>th</sup> International Morphology Meeting*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 15-32.
- Γιαννουλοπούλου, Γ. 2000. Μορφοσημασιολογική σύγκριση παραθημάτων και συμφυμάτων στα νέα ελληνικά και τα ιταλικά. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.



- Γιαννουλοπούλου, Γ. 2003. Μορφήματα στα όρια ανάμεσα στην παραγωγή και στη σύνθεση. *Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης*. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/>
- Charitonidis, C. 2005. *Verb Derivation in Modern Greek: Alternation Classes, Conceptual Structures, Semantic Fields*. Frankfurt: Peter Lang.
- Charitonidis, C. 2011. *Making Verbs Happen. Interviews on Greek Verb Endings*. München: Lincom Europa.
- Corbin, D. 1987. *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*. Vol. I. Tübingen: Max Niemeyer.
- Cruse, A. D. 2000. *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Debrunner A. 2013. *Ο σχηματισμός των λέξεων στην Αρχαία Ελληνική*. (Μετάφραση: Η. Τσιριγκάκης, Επιμέλεια: Ε. Πετρούνιας, Μ. Χρίτη). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Dressler, W. 2001. Word formation in natural morphology. In P. Štekauer & R. Lieber (eds) *Handbook of Word Formation*. Dordrecht: Springer, 267-284.
- Ευθυμίου, Α. 2013. Παρατηρήσεις για την πολυτυπία, την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα του δάνειου επιθήματος *-άρω* στη Νέα Ελληνική. Στο Α. Χριστοφίδου (επιμ.) *Δημιουργία και μορφή στη γλώσσα. Νεολογία, ορολογία, γλωσσική κατάκτηση, διάλεκτοι*. Αθήνα: Κέντρον Ερεύνης Επιστημονικών Όρων και Νεολογισμών, Ακαδημία Αθηνών, 73-89.
- Ευθυμίου, Α. 2018. *Ο σχηματισμός των ρημάτων στη Νέα Ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Efthymiou, A. 2011. The semantics of verb forming suffixes in Modern Greek. *Proceedings of the 19th International Symposium of Theoretical and Applied Linguistics*. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, 174-184.
- Efthymiou, A. 2013. How many factors influence the meaning of denominal and deadjectival verbs? The case of Modern Greek verbs in *-(i)azo*. In P. Ten Hacken & C. Thomas (eds) *The Semantics of Word Formation and Lexicalization*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 225-246.
- Efthymiou A. 2014. Is there a meaning hierarchy in verb-forming suffixation? Evidence from English and Modern Greek. *Italian Journal of linguistics/Rivista di Linguistica* 26(2), 99-122.
- Efthymiou, A. 2015. Modern Greek parasynthetic verbs: A hierarchical relationship between prefixes and suffixes. In S. Manova (ed.) *Affix Ordering across Languages and Frameworks*. New York: Oxford University Press, 82-107.
- Efthymiou, A., Fragaki G. & Markos, A. 2012a. Productivity of verb-forming suffixes in Modern Greek: A corpus-based study. *Morphology* 22(4), 515-543.
- Efthymiou, A., Fragaki G. & Markos, A. 2012b. Exploring the productivity of *-πίο* in Modern Greek: A corpus-based study. In Z. Gavriilidou, A. Efthymiou, E. Thomadaki & P. Kambakis-Vougiouklis (eds) *Selected Papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics*, 243-254. Available at: <http://www.icgl.gr>.
- Fradin, B. 2019. Competition in derivation: What can we learn from French doublets in *-age* and *-ment*? In F. Rainer, F. Gardani, W. U. Dressler & H. C. Luschützky (eds) *Competition in Inflection and Word-Formation*. Dordrecht: Springer, 67-94.
- Θωμαδάκη, Ε. 1996. Παράγωγα στη Νέα Ελληνική. Στο Γ. Κατσιμαλή & Φ. Καβουκόπουλος (επιμ.) *Ζητήματα νεοελληνικής γλώσσας-Διδακτική προσέγγιση*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 67-95.
- Gardani, F. Rainer, F. & Luschützky, H. C. 2019. Competition in morphology: A historical outline. In F. Rainer, F. Gardani, W. U. Dressler & H. C. Luschützky (eds) *Competition in Inflection and Word-Formation*. Dordrecht: Springer, 3-38.
- Ιορδανίδου, Α. 2004. *Τα ρήματα της Νέας Ελληνικής*. (5<sup>η</sup> έκδοση). Αθήνα: Πατάκης.
- Κατσούδα, Γ. 2007. *Ρηματικοί μεταπλασμοί (Μεταδομήσεις ενεστωτικού και αοριστικού θέματος)*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου.

- Κουτσούκος Ν. & Ράλλη, Α. 2015. Γλωσσική ποικιλία στις διαλέκτους: Η περίπτωση των ρηματοποιητών στη διάλεκτο Γρίκο. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 35, 312-322.
- Κουτσούκος Ν. & Ράλλη, Α. (υπό δημοσ.). Πλεοναστική μορφολογία και λεξικογραφία: Ρήματα με μη εμφανή πλεονασμό. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Μ. Κατσογιάννου (επιμ.) *Ελληνική Λεξικογραφία και Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Koutsoukos, N. 2019. Implicit multiple exponence in Modern Greek verbs. *Journal of Word Formation* 3(2), 6-33.
- Μότσιου, Β. 1994. *Στοιχεία Λεξικολογίας*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Μπακάκου-Ορφανού, Α. 2005. *Η λέξη της Νέας Ελληνικής στο γλωσσικό σύστημα και στο κείμενο*. Αθήνα: Παρουσία.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1972. *Το ρήμα της ελληνικής: Δομικά εξελίξεις και συστηματοποιήσεις του ρήματος της ελληνικής (αρχαίας και νέας)*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Σοφίας Σαριπόλου.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2016. *Λεξικό των παράγωγων και σύνθετων της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Melissaropoulou D. & Ralli, A. 2020. Derivational networks in Greek. In L. Körtvélyessy, A. Bagasheva & P. Štekauer (eds) *Derivational Networks across Languages*. Berlin: De Gruyter Mouton, 347-360.
- Ευδόπουλος, Ι. Γ. 2008. *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Παπαδόπουλος, Α. 1958 (Τομ.1)/1961 (Τομ.2). *Ιστορικών Λεξικόν της Ποντικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Μυρτίδης.
- Παπαναστασίου, Γ. 2008. *Νεοελληνική ορθογραφία: Ιστορία, θεωρία, εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Papanastasiou, G. 2007. Morphology: From Classical Greek to the Koine. In A.-F. Christidis (ed.) *A History of Ancient Greek. From the Beginnings to Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 610-617.
- Plag, I. 1999. *Morphological Productivity: Structural Constraints in English Derivation*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ράλλη, Α. 2007. *Η σύνθεση λέξεων. Διαγλωσσική μορφολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Rainer, F. 1989. Towards a theory of blocking: The case of Italian and German quality nouns. In G. Booij & J. van Marle (eds) *Yearbook of Morphology 1988*. Dordrecht: Foris, 155-185.
- Rainer, F. Gardani, F. Dressler, W. U. & Luschützky, H. C. (eds) 2019. *Competition in Inflection and Word-Formation*. Dordrecht: Springer.
- Σακελλαρίου, Α. Ι. 2006. Το νοητικό λεξικό της ελληνικής μέσα από τα λάθη και τις αποκλίσεις από το σύστημα των υπονηφίων για τις εξετάσεις ελληνομάθειας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας. Ανάλυση λαθών. Μέρος δεύτερο. χφ. Διαθέσιμο στο: [http://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/foreign/studies/errors/contents\\_b.html](http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/foreign/studies/errors/contents_b.html)
- Σεάτος, Μ. 1969. Τα ετυμολογικά σημασιολογικά ζεύγη λόγιων και δημοτικών λέξεων της Κοινής Νέας Ελληνικής. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Soares Rodrigues, A. 2015. Semantic rivalry between affixes: The case of Portuguese nominalisers. In J. Audring, N. Koutsoukos, F. Masini & I. Raffaelli (eds) *Morphology and Semantics. Online proceedings of the 9<sup>th</sup> Mediterranean Morphology Meeting*, 134-137. Available at: <https://pasithee.library.upatras.gr/mmm/issue/view/293>
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 2005 [1941]. *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- van Marle, J. 1985. *On the Paradigmatic Dimension of Morphological Creativity*. Dordrecht: Foris.
- Voga, M. & Anastassiadis-Symeonidis, A. 2018. Connecting lexica in bilingual cross-script morphological processing: base and series effects in language co-activation. *Lexique* 23, 160-184.
- Χατζιδάκις, Γ. 1905. Περί του σχηματισμού των ενεστωτικών θεμάτων εν τη νεωτέρα Ελληνική. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* τ. 1. Αθήνα: Σακελλαρίου, 266-306.
- Χατζιδάκις, Γ. 1928. Πάσχω, πασχίζω και πανθάνω. *Αθηνά* 40, 14.

**Λεξικογραφικές πηγές**

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2002. *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής*. Διαθέσιμο στο: [https://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/tools/lexica/reverse/index.html](https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/reverse/index.html)
- Επιτομή του Λεξικού της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδου Γραμματείας* (Εμμ. Κριαράς). Διαθέσιμο στο: [http://www.greek-language.gr/greekLang/medieval\\_greek/kriaras/index.html](http://www.greek-language.gr/greekLang/medieval_greek/kriaras/index.html)
- Επίτομον εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν της Πρωΐας 1932*. (Επιμέλεια Γ. Ζευγώλη). Αθήναι: Έκδοσις της Πρωΐας.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (2<sup>η</sup> ηλεκτρονική έκδοση). Διαθέσιμο στο: [http://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=](http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=)
- The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon*. Διαθέσιμο στο: <http://stephanus.tlg.uci.edu/lsg/#eid=1&context=lsj>